

Sigilatna zdjela majstora Albuciusa – Dragendorff 37 pronađena u Ludbregu

Lovorka Štimac-Dedić
lovorkadedic@gmail.com

Primljeno: 30. 03. 2012.
Prihvaćeno: 05. 12. 2012.
Prethodno priopćenje /
Preliminary communication
UDK 902/904:738

Sažetak

Prilikom iskopa za kanalizaciju 2004. g. u Ludbregu je pronađena luksuzna tera sigilata tipa Dragendorff 37¹. Na zdjeli se nalazi pečat majstora Albuciusa kojim je determinirana kao proizvod najproduktivnije srednjogalske radionice Lezoux te datirana u drugu polovicu 2.st.

Ključne riječi: *Ludbreg, tera sigilata, Dragendorff 37, Albucius, Lezoux*

Uvod

Tema ovog djela sigilatna je posuda iz fundusa Gradskog muzeja Varaždin. Obzirom na njeno strano porijeklo, iznjet će se kratak prikaz trgovinskih puteva te nastanak, razvoj i propadanje pojedinih radioničkih centara tere sigilate². Prateći registrirana nalazišta t. s. moguće je pratiti put prodora rimske vojske te organizaciju i izgradnju Panonskog limesa,³ a osim toga dobiva se jasnija slika o porijeklu, distribuciji i vrsti importirane t. s. Rimska provincija Panonija postaje sastavnim dijelom Carstva 11. g., međutim romanizacija na tlu sjeverozapadne Hrvatske započinje već 35. g. pr. Kr.⁴ Te godine Oktavijan osvaja Segestiku, grad koji je zbog svog položaja kao razdjelnice putova prema istoku i zapadu bio od iznimne važnosti za daljnja rimska osvajanja.⁵ Prvi keramički vjesnik ove nove vojno-političke situacije u Panoniji, uz keramiku tankih stijenki i glinene lampice bila je i t.

---

¹ Zahvaljujem g. Marini Šimek, muzejskoj savjetnici u Gradskom muzeju Varaždin na dozvoli za objavu tere sigilate.

² Nadalje u tekstu koristiti će se skraćeni oblik t. s.

³ Branka VIKIĆ-BELANČIĆ, *Rimska keramička proizvodnja na području Save i Drave od I-IV st. s osobitim obzirom na proizvodnju glinenih svjetiljki*, 1967., 4., Doktorska disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet.

⁴ Želimir ŠKOBERNE, Remza KOŠČEVIĆ, Rajka MAKJANIĆ, *Drenje, rezultati istraživanja 1980 – 1985*, Zagreb, 1987., 6.

⁵ Marina HOTI, „Sisak u antičkim izvorima“, *Opuscula Archaeologica* 16, Zagreb, 1992., 133-153.

s. Mreža prometnica koja je nastajala paralelno s rimskom ekspanzijom u osvojenim područjima imala je važnu ulogu u transportu, kako rimske vojske, tako i raznovrsnih trgovačkih produkata. Razvojem trgovinskih puteva na područje provincije Panonije stizala je roba iz raznih dijelova Carstva, a time i nova materijalna i tehnološka dostignuća.

Uvoz robe iz Italije, u prvom redu radi opskrbe vojske, bio je najjači u vrijeme osvajanja Panonije, a osim sigilatnog posuđa preko najvažnijeg emporija Akvileje, stizalo je vino i ulje, stakleno posuđe, lampice i drugi proizvodi.⁶ Najranija italska, tzv. aretinska i srednjoitalska padanska roba transportiraju se preko savske i dravske doline prema gornjem i srednjem toku Dunava. Nešto kasnije započinje prodor robe koja se iz zapadnih provincija, Galije i Germanije transportirala dalje na jug i istok, a upravo je za ove trgovačke pravce područje kontinentalne Hrvatske bilo tranzitno.⁷ T. s. se proizvodila u velikim radioničkim centrima otkuda je razgranatom mrežom puteva stizala u sve dijelove Carstva. Osobito važni pravci kojima je roba iz Italije stizala u Panoniju bili su magistralom *Aguileia-Emona-Poetovio-Mursa* ili drugim cestovnim krakom *Nevidunum-Andautonia-Siscia*. Osim kopnenih puteva korišteni su i riječni pravci koji su za svrhu transporta krhke robe ipak bili prikladniji. Dunav i Rajna, a za naše područje Sava i Drava bili su najvažniji riječni putevi kojima je keramička roba cirkulirala između zapadnih i istočnih provincija.⁸

Radionice

U različitim vremenskim razdobljima pojedine su radionice imale monopol nad trgovinom koji je bio diktiran udaljenošću centara izrade, skupoćom robe te potrebama samog tržišta. Najraniji centar proizvodnje t. s. nastaje na području današnjeg Arezza u središnjoj Italiji (*Arretium*), odakle je stizao i prvi import augustovske sigilate u južnu Panoniju.⁹ Aretinska sigilata odlikuje se visokom kvalitetom izrade i umjetničkog izričaja koju ni jedna kasnija radionica neće uspjeti dostići. Bez obzira na tehniku izrade koja je ostatala nepromijenjena tijekom stoljeća, kvaliteta robe bila je u stalnom padu, uglavnom uzrokovana masovnom proizvodnjom.¹⁰ Početkom 1. st. ovim najranijim radionicama počinju konkurirati sjevernoitalske, tzv. padanske radionice iz kojih se roba eksportirala od vremena Tiberija

⁶ Danica PINTEROVIĆ, *Mursa i njezino područje u antičko doba*, Osijek, 1978., 117.

⁷ D. PINTEROVIĆ, *n. dj.*, 117.

⁸ Branka VIKIĆ-BELANČIĆ, „Keramika i njen udio u trgovinskom prometu južne Panonije u rimsko carsko doba“, *Arheološki vestnik* 19, Ljubljana, 1968., 509-520.

⁹ B. VIKIĆ-BELANČIĆ, *n. dj.*, 1968., 510.

¹⁰ Erich HUDECZEK, „Die Terra-Sigillata“, *1900 Jahre Flavia Solva, Graz*, 1971., 43-60.

Karta 1. Pregledni zemljovid sa prikazom važnijih centara proizvodnje terra sigillate.
(Prema E. Hudesczek)

Karte 1. Übersichtskarte mit wichtigen Produktionszentren der Terra Sigillata.
(Nach E. Hudesczek)

do Domicijana te je masovno zastupljena u južnoj Panoniji. Vrlo rano, već oko sredine 1. st., galske radionice počinju polako dominirati nad italском proizvodnjom. Prije svega to su južnogalske radionice koje tradiciju aretinskih majstora presađuju na galsko tlo. Najstariji i najpoznatiji centri na jugu Francuske bili su La Graufesenque, Montanas i Banassac (Karta 1), no samo će La Graufesenque ostvariti jači izvoz od Klaudijeva do Trajanova vremena. Njihova udaljenost od tržišta otežavala je, ali i poskupljivala transport tako da krajem 1. st. monopol preuzimaju srednjogalske radionice Lezoux, Vichy, Lubie itd. Zahvaljujući povoljnom smještaju u blizini rijeka ove radionice imaju pristup jeftinijem riječnom transportu prema sjevernim područjima. T. s. iz ovih radionica masovno je prodrla u Panoniju i vremenski se poklapa sa sustavnom izgradnjom Limesa te urbanizacijom u Panoniji koja započinje u vrijeme Trajana. Nekako u isto vrijeme razvile su i istočnogalske radionice eksport u Panoniju, ali on daleko zaostaje za srednjogalskim. U posljednoj četvrtini 2. st. javlja se kao ozbiljan konkurent na južnopanonskom tržištu germanski import iz najproduktivnijih radionica u Rheinzabernu¹¹, između Wormsa i Strassburga. One su izvjesno vrijeme imale monopol u trgovini Panonije i predstavljale su pravu keramičku in-

¹¹ Dénes GABLER, „Gallische Sigillaten in Carnuntum und auf dem Pfaffenberg“, *Anodos. Studies of the Ancient World* 8/2008. In Honour of Werner Jobst., Trnava, 2010., 1-26.

dustriju masovne proizvodnje. Izvoz rajncabernške t. s. trajao je do sredine 3. st., ali ga već krajem 2. st. potiskuje radionica s područja današnjeg Westendorfa u Bavarskoj koja je bila smještena bliže Panonskom tržištu.¹² Uz keramičke proizvode u provinciju Panoniju stižu majstori keramičari koji prenose znanje i tehnologiju izrade, ali i trgovci, tako da uz velike radioničke centre paralelno rade i domaće radionice. Osim nekih manjih koje su imale lokalni značaj te su pokrivala potrebe domaćeg stanovništva, razvijaju se i radionice sa širim transportnim područjem. Jedan od najvažnijih majstora u Panoniji bio je *Pacatus* iz Akvinkuma. Njegova radionica proizvodila je nadomjesnu keramiku za skuplju t. s., a tijekom 2. st. opskrbljivala je područja duž Dunava južno i jugoistočno od Akvinkuma. Osim ove treba spomenuti radionički centar t. s. u Sisciji koji je odigrao važnu ulogu u vrijeme kada jenjava uvoz zapadne sigilate u Panoniju.¹³

Terra sigillata

T. s. je bila najfinija keramička roba koja se već na prvi pogled razlikuje od ostale keramike svojom finoćom i dekoracijom. Značaj koji je to posuđe imalo u tadašnje vrijeme danas bi se mogao usporediti sa porculanskom robom. Odlikovala se gustom fakturom, a izrađivana je od fino pročišćene gline koja bi ovisno o svom sastavu i intenzivnosti pečenja poprimala različite nijanse crvene boje. Presvlačena je prevlakom, odnosno vrlo razrijeđenom glinom koja bi također prilikom pečenja, vezući se uz soli, poprimila crvenu boju. Prevlaka može biti od sasvim zagasite do sjajne crvene boje koja se dobivala pečenjem pri 900°C. Uslijed pečenja pri toj temperaturi posuđe je bilo nepropusno i praktički bez šupljina.¹⁴ T. s. je rađena u dvije osnovne varijante: posuđe koje je bilo ukrašeno i rađeno pomoću kalupa u koji je pečatom (*sigillum*) utisnut ornament, po čemu je i dobila ime, te glatko posuđe rađeno na lončarskom kolu. U toj sigilatnoj tehnici izrađivano je najviše stolno posuđe, tanjuri, zdjele, čaše, šalice, vrčevi, ali i tarijoni te tintarnice. U kalupu su bile otisnute raznolike plastične figuralne scene ljudi, životinja, bisernih nizova, jajastih vijenaca te pečat majstora ili pokrovitelja. Porijeklo izrade seže u helenističku Grčku i Malu Aziju kada

¹² O radionicama t. s. vidi: Felix OSWALD, Thomas Davies PRICE, *An introduction to the study of terra sigillata treated from a chronological standpoint*, London/New York, 1920., 10-30; B. VIKIĆ-BELANČIĆ, *n. dj.*, 1967., 4-14; Olga BRUKNER, *Rimska keramika u jugoslovenskom delu provincije Donje Panonije*, Beograd, 1981., 18-22.; Norbert HEGGER, *Salzburg in römischer Zeit*, Salzburg, 1974., 138-143.

¹³ B. VIKIĆ-BELANČIĆ, *n. dj.*, 1967., 12-13.

¹⁴ Više o t. s. vidi: O. BRUKNER, *n. dj.*, 13-18., B. VIKIĆ-BELANČIĆ, *n. dj.*, 1967., 4.; Iva MIKL-CURK, *Terra sigillata in sorodne vrste keramike iz Poetovija*, Beograd-Ljubljana, 1968., 3.; E. HUDECZEK, *n. dj.*, 43-47.

u oponašanju skupljeg metalnog posuđa nastaje znatno jeftinija varijanta keramike izrađivane u kalupu.¹⁵ Tipologija t. s. uspostavljena je pomoću poznatih i razrađenih shema sa područja Carstva. Prvi koji je t. s. razdijelio na tipove bio je H. Dragendorff¹⁶, dopunu i još uvijek u cijelosti upotrebljive tablice izradili su J. Déchelle, E Ritterling, J. Curle i drugi, a u novije vrijeme grupe autora u radovima *Atlante* i *Conspetus*. Smještaj pojedinih tipova u kronološke okvire time je znatno olakšan i omogućuje identifikaciju radioničkih centara, rekonstrukciju trgovinskih puteva te praćenje pada kvalitete sigilate.

Sigilatna zdjela majstora Albuciusa iz Ludbrega

Prilikom iskopa za kanalizaciju 2004. godine djelatnici Gradskog muzeja Varaždin vršili su u Ludbregu arheološki nadzor. Većinu pokretne arheološke građe pronađene u antičkom sloju čini raznolika keramika među kojom se ističe fina t. s.¹⁷ Antička *Iovia* poznata kao postaja na itinerarskom putu *Poetovio-Mursa* imala je povoljan položaj na sjecištu antičkih puteva¹⁸ koji su odigrali važnu ulogu u priljevu raznovrsne robe. Sustavna iskopavanja na području Ludbrega pokazala su kako se radi o naselju koje je kontinuirano trajalo od 1. do 4. st.¹⁹ Ekspanzija proizvoda iz srednje Galije započinje upravo sa ekonomskim prosperitetom Panonije početkom 2. st.²⁰ Dokaz te trgovine ovaj je izvanredan arheološki nalaz t. s. iz srednjogalske radionice *Lezoux*²¹ (*Ledusus*) kraj Liona. Kojim putem je t. s. iz Ludbrega stigla na svoje odredište ne može se točno rekonstruirati, ali se može pretpostaviti rutu kojom je prošla. Naime, keramička roba iz *Lezouxa* prolazila je preko područja istočne Galije prema gornjoj Rajni i Dunavu, otkuda je transportirana u Norik i Panoniju.²² Već je ranije spomenuto kako se sigilatno posuđe svojom finoćom izdvajalo od druge keramičke robe, što znači da je bilo i znatno skuplje te nije svakome bilo dostupno. Prema tome i ludbreška t. s. bila je onodobni luksuz, a to upućuje na njezinog vlasnika koji je sigurno pripadao imućnom sloju.

¹⁵ E. HUDECZEK, *n. dj.*, 44.

¹⁶ Kevin GREEN, *Roman Pottery*, University of California Press, 1992., 29.

¹⁷ Marina ŠIMEK, „Novi podaci o Joviji“, *Podravski zbornik* 2005., 285-290.

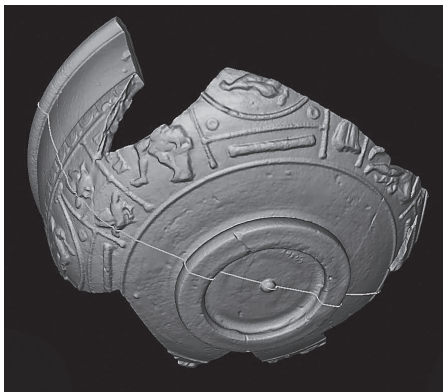
¹⁸ B. VIKIĆ-BELANČIĆ, „Tipovi naselja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj“, *Arheološka istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, Znanstveni skup Varaždin 22-25. X 1975., *Izdanja HAD-a*, sv. 2, Zagreb 1978., 35-44.

¹⁹ B. VIKIĆ-BELANČIĆ, „Antičko nasljeđe Ludbrega“, *Radovi zavoda za znanstveni rad Varaždin*, 10-11 / 1998, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Varaždin, 477-493.

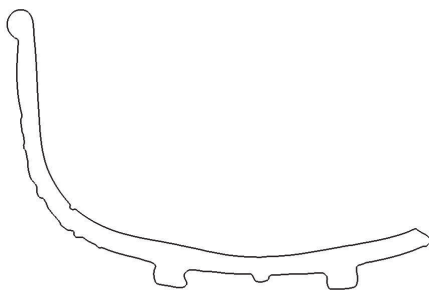
²⁰ O. BRUKNER, *n. dj.*, 20.

²¹ F. OSWALD i T. DAVIES PRICE, *n. dj.*, 16-20.

²² E. HUDECZEK, *n. dj.*, 55.

Slika 1. 3D model – linija presjeka terra sigillate iz Ludbrega. (Vektra d.o.o. Varaždin) *Abbildung 1. Das 3D Modell – die Durchschnitlinie der Terra Sigillata aus Ludbreg.*

Slika 2. Presjek – polukuglasti oblik zdjele Dragendorff 37. (Vektra d.o.o. Varaždin) *Abbildung 2. Der Durchschnitt – die halbkugelförmige Schüssel Dragendorff 37. (Vektra d.o.o. Varaždin)*

Zdjela je polukuglastog oblika što je vidljivo u njenom presjeku (Slika 1 i 2), promjera 10,5 cm i visine 10,4 cm. Tipološki se klasificira kao Dragendorff 37²³, kvalitetne je izrade, ali nažalost fragmentarno očuvana. Nalazi se u fundusu Gradskog muzeja Varaždin pod inventarnim brojem GMV 60164.²⁴ Djelomično je restaurirana i nedavno skenirana Z – scannerom 800 (Slika 3)²⁵ tako da se njezin potpuni oblik može vizualizirati u cijelosti (Slika 4). Presjek posude je boje 2,5YR 5/6 (red)²⁶, a slične boje je i djelomično oštećen premaz umjerenog sjaja 2,5YR 4/6 (red). Dno posude stoji na niskoj prstenastoj nozi u čijoj sredini se nalazi bradavičasti ukras. Stijenke su konične, rub je prstenasto zadebljan, a cijeli trbušni dio prekriven je ornamentalnom trakom. Ukras se sastoji od horizontalnog jajastog niza ispod kojeg je ornamentalno polje razdjeljeno perlastim trakama na metopna polja. U jednostavnom polumedaljonu vidljiv je lik u sjedećem položaju okrenut u desno, u uzdignutoj ruci drži okrugli predmet koji bi mogao predstavljati jabuku, a u drugoj granu. Ispod polumedaljona nalazi se još jedna metopa sa astragalnim pojasom. U manjim metopama prikazi su ptica (Osw. 2317 i 2325)²⁷, a u većoj muški lik koji sjedi okrenut udesno.

²³ O. BRUKNER, *n. dj.*, Kronološka tabela II, 151; F. OSWALD, T. DAVIES PRICE, *n. dj.*, T. XI-XVIII.

²⁴ Ustupljeno na uvid ljubaznošću Gradskog muzeja Varaždin.

²⁵ 3D sken napravila je tvrtka Vektra d.o.o. iz Varaždina. Zavaljujem kolegici Maji Grgurić na ustupljenom materijalu.

²⁶ Boja određena prema: *Munsell Soil Color Charts*, Baltimore, 1990.

²⁷ Felix OSWALD, *Index of figure-types on terra sigillata* („Samnian Ware“), London, 1964., T. LXXXIV.

Slika 3. 3D model terra sigillate sa reljefnim prikazima. (Vektra d.o.o. Varaždin) *Abbildung 3. Das 3D Modell der reliefverzierten Terra Sigillata. (Vektra d.o.o. Varaždin)*

Slika 4. 3D model - u cjelosti vizualizirani oblik zdjele. (Vektra d.o.o. Varaždin) *Abbildung 4. Das 3D Modell – gänzlich visualisierte Form der Schüssel. (Vektra d.o.o. Varaždin)*

Vidljiv je predmet na kojem on sjedi, međutim nedovoljno izoštrene konture i fragmentiranost zdjele na tom mjestu otežavaju njegovo prepoznavanje iako se vjerojatno radi o Jupiteru (Osw. 3)²⁸ U ukrasnom polju s ovim prikazom nalazi se pečat majstora izveden reljefnim slovima, AL, djelomično B i zatim djelomično CI, odnosno ALBUCI. Identifikacija pečata znatno je olakšana objavama kroloških tabela pečata majstora prema radionicama²⁹, čime je omogućena i datacija zdjele u drugu polovicu 2. st. *Albucius* je majstor koji je djelovao u III periodu najproduktivnije srednjogalske radionice Lezoux,³⁰ a import iz Lezouxa u Panoniju ograničava se upravo na taj III period. Osim *Albuciusa*, potvrđeni su proizvodi *Cinnamusa*, *Paternusa* i *Laxtucissa*³¹ koji djeluju između 150. i 195. g. i međusobno surađuju, što je vidljivo u sličnim ili istim dekorativnim elementima. Analogni primjer je zdjela tipa *Dragendorff 37* sa *Albuciusovim* pečatom pronađena u Osijeku,³² dok se na keramici iz Ptuja *Albuciusov* pečat nalazi na dvjema zdjelama tipa *Dragendorff 33*.³³ Na području Panonije *Albuciusov* pečat pronađen je na keramici lokaliteta *Aquincum*, *Brigetio*, *Gorsium* i dr.³⁴

²⁸ F. OSWALD, *n. dj.*, T. I.

²⁹ O. BRUKNER, *n. dj.*, Hronološka tabela I, 144; F. OSWALD, T. DAVIES PRICE, *n. dj.*, 61.

³⁰ Kronološke granice i tipovi figura prema J. Déchelette: I period (40-75 g.), II period (75-110 g.) i III period (110-početak 3. st).

³¹ O. BRUKNER, *n. dj.*, T. 22-24; Rajka MAKJANIĆ, „Terra sigillata iz Orešca. Zbirka Vinček i Radijevac“, *Prilozi instituta za arheologiju u Zagrebu* 7, Zagreb, 1990., 31-38.; R. MAKJANIĆ, „Sisak – terra sigillata, iskopavanja 1990.“, *Opuscula Archaeologica* 20, Zagreb, 1996., 91-118.

³² Mirko BULAT, „Terra sigillata s pečatima u Muzeju Slavonije“, *Osječki zbornik* VI, Osijek, 1958., 75, T. I, 1; O. BRUKNER, *n. dj.* T. 23, 20.

³³ I. MIKL-CURK, *n. dj.*, 35-36.

³⁴ Dénes GABLER, András MÁRTON, „La circulation des sigillés en Pannonie d’après les

Slika 5. Manji pečat na fragmentu zdjele.

(Fotografija: Lovorka Štimac-Dedić)

Abbildung 5. Der kleinere Stempel auf dem Schüsselfragment.

(Foto: Lovorka Štimac-Dedić)

Idući prikaz, također samo fragmentarno vidljiv, prikazuje najvjerojatnije rub haljine koja bi prema analogijama na srednjogalskim posudama mogla pripadati božici obilja Abundanciji (Osw. 325).³⁵ U sljedećem metopnom polju muški je lik, najvjerojatnije u letu, što upućuje na krilatog Amora, ali fragmentiranost i na tom dijelu prikaza također ne dozvoljava interpretaciju. Vidljivost fragmentarnih prikaza u donjem dijelu posude pokazuje da su ponavljani uzduž ornamentalnog pojasa. Na ulomku zdjele koji će kasnije biti uklopljen u njezinu potpunu restauraciju (Slika 5) nalazi se još jedan okomito postavljen te djelomično vidljiv mali pečat. Smješten je na gornjem glatkom dijelu posude u reljefno udubljenoj letvici u kojoj su vidljiva slova I⊗VV. Pečati dvojice različitih majstora na reljefnim sigilatama nisu rijetkost. Prvi je pečat bio integriran u kalup i predstavljao je tvorca samog klaupa ili u nekim slučajevima vlasnika posude, dok je drugi utiskivan naknadno.³⁶ Drugi pečat najvjerojatnije predstavlja potpis radnika koji je dovršio poluproizvod na lončarskom kolu, ali njegovo ime zasad će ostati nepoznato.³⁷

estampilles sur sigillés lisses de Gaule, de Germanie et de la région Danubienne“, *Revue Archéologique de l'Est*, t. 58, Dijon, 2009., 205-324.

³⁵ Npr. O. BRUKNER, *n. dj.* T. 24, 28; F. OSWALD, *n. dj.*, T. XVII.

³⁶ K. GREEN, *n. dj.* 57; Robert KNORR, *Die verzierten Terra-Sigillata Gefäße von Rottenburg – Sumelocenna*, Stuttgart, 1910., Sl. 5., 5-6.

³⁷ E. HUDECZEK, *n. dj.*, 48.

Zaključak

Sigilatno posuđe samo je jedna u nizu ostavština rimske kulture koje upotpunjuje razumijevanje jedne civilizacije, kako u likovnom i tehnološkom tako i u gospodarskom smislu. Dolaskom rimske vojske na područje provincije Panonije nastaje razgranata mreža prometnica koja je odigrala značajnu ulogu u priljevu robe iz raznih dijelova Carstva. Upravo tim trgovačkim putevima dopremana je t. s. iz udaljenih radioničkih centara. Radionice t. s. imale su razvojni put koji se može prilično dobro rekonstruirati. Kako su diktirale trgovinske prilike, uvjeti rata ili mira u Carstvu, tako su i one cvale ili zamirale. Zajedno s njima je i t.s. mijenjala svoj životni ciklus od vrhunske aretinske robe augustova vremena do dekadentne masovne proizvodnje rajncabernških radionica te na kraju potpunog nestanka. Sigilatna zdjela majstora Albuciusa pronađena u Ludbregu potječe iz III perioda najproduktivnije srednjogalske radionice Lezoux. Samim time zdjela je predstavnik jednog vremena i jedne mode, a prije svega svjedok jedne davne trgovačke mreže kojom je i pristigla na naše područje u drugoj polovici 2. st., te je stoga vrijedan predmet u fundusu Gradskog muzeja Varaždin i kao takvu je treba vrednovati.

Zusammenfassung

Terra Sigillata Schüssel des Maisters Albucius – Dragendorff 37 gefunden im Ludbreg

Obwohl die römische Provinz Pannonien im 11. Jahr ein Teil des Reiches wurde, beginnt die Romanisierung im Nord-Westen Kroatien schon im 35. Jahr vor Christus als Oktavius Segestika erobert. Von da an wird Segestika das Zentrum aller anderen Eroberungen des römischen Heeres. Parallel mit den römischen Eroberungen wird ein verzweigtes Netz von neuen Wegen erstellt, das eine wichtige Rolle spielte – wie bei dem Transport des römischen Heeres als auch der verschiedenen Verkaufsprodukten. Die Entwicklung von Geschäftswegen bringt nach Nord-Westen Kroatien auch Keramikwaren mit, unter Anderem Luxusware wie die Terra Sigillata. Eine solche Schüssel der Art Dragendorff 37 wurde in Ludbreg 2004 während einer Kanalisationsausgrabung gefunden. Der Stempel des Meisters Albucius determiniert sie als Produkt der mittelgalischen Werkstatt Lezoux und datiert sie in die zweite Hälfte des 2. Jahrhunderts.

Schlüsselwörter: Ludbreg, Terra Sigillata, Dragendorff 37, Albucius, Lezoux

DRUŠTVO POVJESNIČARA GRADA VARAŽDINA
I VARAŽDINSKE ŽUPANIJE

UDK 94(497.5-37Varaždin)
ISSN 1848-0837

**HISTORIA VARASDIENSIS
ČASOPIS ZA VARAŽDINSKU
POVJESNICU**

2

VARAŽDIN, 2012.

Nakladnik / Publisher

Društvo povjesničara grada Varaždina i Varaždinske županije

Za nakladnika / For the Publisher

Spomenka Težak

Uredništvo / Editor's board

Sonja Poljak (Ivanec)	Magdalena Lončarić (Varaždin)
Vladimir Huzjan (Varaždin)	Ivan Obadić (Zagreb)
Suzana Jagić (Ivanec)	Spomenka Težak (Varaždin)
Ivančica Jež (Ludbreg)	Hrvoje Petrić (Zagreb)
Siniša Krznar (Zagreb)	Kruno Sudec (Varaždin)

Kontakti Uredništva / Editor's office

Franjevački trg 6, 42 000 Varaždin; tel/fax. 042/658 762;
e-mail: historiavarasdiensis@gmail.com

Glavni i odgovorni urednici / Editors in Chief

dr. sc. Hrvoje Petrić, MSc Ivan Obadić

Savjet časopisa / Journal's council board

dr. sc. Juraj Belaj (Zagreb), dr. sc. Neven Budak (Zagreb), dr. sc. Dragutin Feletar (Koprivnica), mr. sc. Ernest Fišer (Varaždin), PhD Zoltán Gőzsy (Pečuh), dr. sc. Željko Holjevac (Zagreb), Siniša Horvat, prof. (Varaždin), dr. sc. Andrej Hozjan (Maribor), Damir Hrelja, prof. (Varaždin), dr. sc. Mira Kolar-Dimitrijević (Zagreb), Miroslav Klemm, prof. (Varaždin), dr. sc. Nevenka Krklec (Varaždin), dr. sc. Mirjana Matijević-Sokol (Zagreb), dr. sc. Janko Pavetić (Varaždin), prof. emeritus Franjo Ruža (Varaždin), akademik Franjo Šanjek (Zagreb), Marina Šimek, prof. (Varaždin), mr. sc. Eduard Vargović (Varaždin), PhD Leopold Toifl (Graz)

Grafički urednik / Graphic editor

Kruno Sudec

**Urednik na Portalu znanstvenih časopisa Republike Hrvatske "Hrčak"/
Journal editor at "Hrčak" - The Portal od scientific journals of Croatia**

Dejan Zadro

Naklada / Copies

300

Priprema i tisak / Layout and Print

Tiskara Zelina d. d. - Sv. Ivan Zelina

Časopis izlazi jednom godišnje. Cijena primjerka iznosi 100 kuna.

Časopis se objavljuje novčanom potporom Grada Varaždina,
Bernarde Nova d. o. o. i TMT Čakovec

Korice: Freska s prizorom dvanaestogodišnjeg Isusa koji raspravlja s pismoznancima u hramu. Južni zid svetišta crkve sv. Marije u Lepoglavi. Ivan Ranger, oko 1742. godine.

Fotografija freske i likovni koncept korica: Kruno Sudec

Priprema korica za tisak: Studio Fotak